

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาวะแทรกซ้อน เป็นปัญหาสุขภาพสำคัญที่ทำให้ผู้ป่วยโรคเบาหวาน องค์การอนามัยโลกและสมาพันธ์เบาหวานนานาชาติ ได้ระบุว่า ผู้ป่วยโรคเบาหวานในปีพ.ศ. 2553 ซึ่งมีจำนวนอย่างน้อย 285 ล้านคน และจะเพิ่มเป็น 439 ล้านคน ในปีพ.ศ. 2573 (องค์การอนามัยโลกและสมาพันธ์เบาหวานนานาชาติ อ้างใน สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดกาฬสินธุ์, 2553) ต้องประสบปัญหาสุขภาพและ การดำเนินชีวิต เพราะผลกระทบที่ทำให้ผู้ป่วยมีความผิดปกติทั้งด้านร่างกาย จิตใจ การเกิดภาวะแทรกซ้อนเป็นค่อกระจาก ไตวาย เป็นแผลติดเชื้อเรื้อรัง ทำให้ ต้องถูกตัดขาเท้า ต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล หรือเสียชีวิตจากภาวะแทรกซ้อน ซึ่งได้ระบุว่าทั่วโลก มีผู้เสียชีวิตจากโรคเบาหวานถึงปีละ 3.5 ล้านคน หรือมีคนเสียชีวิตในทุก ๆ 10 วินาที ประเทศไทย มีผู้ป่วยเสียชีวิตจากกรณีดังกล่าวถึงวันละ 54 คน หรือเสียชีวิตในทุก 30 นาที (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดกาฬสินธุ์, 2550) ซึ่งทำให้ต้องสูญเสียค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาอย่างมหาศาล โดยเฉพาะความเสียหายทางเศรษฐกิจเพื่อการรักษา สำหรับประเทศไทยพบว่า ค่าใช้จ่ายมีอัตราเพิ่มสูงขึ้นทุกปีโดยในปี 2549 มีค่าใช้จ่ายประมาณ 7,702-18,724 บาท ต่อคนต่อปี และในปี 2552 ค่าใช้จ่ายเพื่อการรักษาสูงถึง 3.8-9.2 หมื่นล้านบาทต่อปี ซึ่งค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น เป็นค่ายา ค่ารักษา เมื่อเกิดภาวะแทรกซ้อน และการสูญเสียทางเศรษฐกิจที่คิดมูลค่าไม่ได้ เช่น เกิดการพึ่งพาคนอื่น อันเนื่องมาจากภาวะแทรกซ้อนทำให้ไม่สามารถทำงานได้ตามปกติ อาจก่อให้เกิดความพิการ หรือสูญเสียอวัยวะบางส่วน ยังทำให้ผู้ป่วยมีคุณภาพชีวิตที่ลดลง (กระทรวงสาธารณสุข, 2550)

กระทรวงสาธารณสุขได้ตระหนักและให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อปัญหาโรคเบาหวานและได้ดำเนินการรณรงค์อย่างต่อเนื่องทุกปี และในปี พ.ศ. 2552 กระทรวงสาธารณสุขและสมาคมเบาหวานแห่งประเทศไทย ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ร่วมกันจัดโครงการรณรงค์วันเบาหวานโลกขึ้น ภายใต้คำขวัญ “เบาหวานควบคุมได้เพียงรู้และเข้าใจ” โดยให้มีการจัดกิจกรรมรณรงค์วันเบาหวานโลกพร้อมเพรียงกันทั่วประเทศ เพื่อให้ประชาชนได้ตระหนักถึงอันตรายของโรคเบาหวาน โดยเน้นการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจให้กับประชาชนและผู้ป่วยโรคเบาหวาน ในการป้องกัน ควบคุม รักษาโรคเบาหวานซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนได้รับความรู้และเข้าใจวิธีป้องกันหรือชะลอการเกิดโรค และป้องกันการเกิดภาวะแทรกซ้อนได้อย่างถูกต้อง

อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ มีผู้ป่วยโรคเบาหวานที่มีภาวะแทรกซ้อน มารับบริการที่สถานีนอนามัย หรือถูกส่งตัวมารับการดูแลรักษาต่อที่คลินิกเบาหวานของสถานีนอนามัยอยู่เสมอ และจากการตรวจคัดกรองภาวะแทรกซ้อนในผู้ป่วยโรคเบาหวาน ของสถานีนอนามัยในอำเภอ นาคู ปี 2552 พบว่ามีผู้ป่วยโรคเบาหวานที่มีภาวะจอตาเสื่อม หรือเป็นต้อ ที่ต้องส่งไปรับการรักษาต่อ มีภาวะแทรกซ้อนเกี่ยวกับไต ,เท้าสูญเสียความรู้สึกหรือเป็นแผล ที่ต้องส่งต่อเพื่อรับการรักษา ซึ่งสะท้อนถึงปัญหาการเกิดภาวะแทรกซ้อนที่ผู้ป่วยโรคเบาหวานต้องตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องป้องกันเพื่อลดผลกระทบทั้งด้านเศรษฐกิจและผลกระทบต่อสุขภาพ

ภาวะแทรกซ้อนของโรคเบาหวาน ส่งผลกระทบ ทั้งด้านสุขภาพและวิถีชีวิตของผู้ป่วยอย่างมาก เช่น ทำให้เกิดโรคหัวใจชนิดเส้นเลือดไปเลี้ยงหัวใจอุดตันหรือตีบ ไตวาย ความดันโลหิตสูง โรคติดเชื้อต่างๆ และอาการจอตาเสื่อม (เทพ หิมะทองคำ, 2549) และอาจทำให้ผู้ป่วยโรคเบาหวาน มีอัตราเสี่ยงของการเกิดโรคหลอดเลือดหัวใจอุดตันสูงกว่าปกติมากกว่า 2 เท่า ตามยอดเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของหลอดเลือดที่จอตาผิดปกติ 25 เท่า ไตเสื่อมสมรรถภาพสูงกว่าคนปกติ 17 เท่า ถูกตัดขาเนื่องจากแผลเน่าเนื้อตายมากกว่าคนปกติ 5 เท่า (รัชนิ ไชติมงคล, อัมพรพรรณ นีรานุตร, สุวรรณ บุญยะสิทธิ์พรหม, 2549) นอกจากนี้ ผู้ป่วยโรคเบาหวานที่มีแผลที่เท้า จะถูกตัดนิ้วเท้า หรือตัดเท้าถึงร้อยละ 85 (Boulton, Kirsner, & Vileikyte, 2004 อ้างใน โสมนัส ว่องไววุฒิกุลเดช, 2551) โดย 1 ใน 3 ของผู้ป่วยดังกล่าวจะเสียชีวิตภายใน 1 ปี หลังจากถูกตัดอวัยวะ ประเทศไทยในปี พ.ศ.2545 มีผู้ป่วยมีภาวะ แทรกซ้อนเกี่ยวกับ ตา สมอง ไต เท้า และอื่นๆ ถึงร้อยละ 50 ของภาวะแทรกซ้อนทั้งหมด และในปี พ.ศ. 2553 คาดว่า ผู้ป่วยโรคเบาหวาน ประเทศไทยจะมีผู้ถูกตัดเท้าถึง 27,300 คน หรือประมาณ 3-4 คนต่อวัน (ยุพิน เบ็ญจสุรัตน์วงศ์, ชัยชาญ ดีโรจนวงศ์ และ ศักดิ์ชัย จันทอมรกุล, 2547) และที่สำคัญ การตัดอวัยวะเช่น นิ้วเท้า เท้า ขา ส่งผลกระทบต่อสุขภาพผู้ป่วยอย่างมาก ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

การป้องกันภาวะแทรกซ้อนจากโรคเบาหวาน นอกจากการไปพบแพทย์ เพื่อรับการตรวจและใช้ยาในการรักษาอย่างสม่ำเสมอแล้ว สิ่งสำคัญคือ ผู้ป่วยโรคเบาหวาน ต้องมีความรู้และมีความตระหนักถึงความสำคัญของการป้องกันภาวะแทรกซ้อน จึงจะเป็นหนทางสู่การประสบผลสำเร็จในการป้องกันภาวะแทรกซ้อนได้ ดังนั้นแนวทางที่จะช่วยป้องกันการเกิดภาวะแทรกซ้อนได้ก็คือ การส่งเสริมให้ผู้ป่วยมีความรู้และความตระหนัก ในการป้องกันภาวะแทรกซ้อนและการไปพบแพทย์เพื่อรักษาตามกำหนดอย่างเคร่งครัด จึงจะสามารถป้องกันหรือชะลอภาวะแทรกซ้อนจากโรคเบาหวานได้ การที่จะช่วยให้ผู้ป่วยโรคเบาหวานมีความรู้ และเกิดความตระหนักในการป้องกันภาวะแทรกซ้อนต่าง ๆ นั้นจำเป็นต้องใช้วิธีการที่ดี ซึ่งมีหลากหลายวิธีการ การให้ความรู้

แบบกระบวนการกลุ่มซึ่งเป็นอีกวิธีหนึ่ง ที่ผู้วิจัยที่ศึกษามาก่อนทั้งในและต่างประเทศพบว่า การให้ความรู้แบบเป็นทางการ ได้ผลกว่าแบบไม่เป็นทางการ เช่น ผลการศึกษาของ Soundarya, M. Asha, A. Mohan. V. (2004) พบว่า ผลของการให้ความรู้ด้วยวิธีการที่ดี ส่งผลให้สามารถลดการเกิดภาวะแทรกซ้อน และลดอัตราการเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลของผู้ป่วยเบาหวานได้อย่างมีนัยสำคัญ ส่วนในสหรัฐอเมริกาพบว่า การให้ความรู้ด้วยวิธีการที่ดี ส่งผลให้สามารถลดอัตราการตัดแขน ขา ผู้ป่วยโรคเบาหวานได้ 45 ถึง 85 เปอร์เซ็นต์ หรือสามารถยืดระยะเวลาการตัดแขน ขา ได้ ถึง 10 ปี ผลการศึกษาการใช้กระบวนการกลุ่มของโสมนัส ว่องไววุฒิกุลเดช (2551) พบว่า กระบวนการกลุ่ม ทำให้ทหารที่เป็นโรคเบาหวาน มีความรู้ ในการดูแลสภาพเท้าของตนเอง ดีกว่ากลุ่มควบคุมที่ไม่ใช้กระบวนการกลุ่ม การใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อถ่ายทอดความรู้ ซึ่งกระบวนการกลุ่มนี้ สามารถก่อให้เกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และเกิดกระบวนการของการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกกลุ่ม (กองกรพยาบาล, 2540 อ่างใน สุวัฒน์ สมจิตรสกุล, พรรณทิวา สมจิตรสกุล, ทิพย์สุดา หริกุลสวัสดิ์, กรรณิการ์ รัชอินทร์, มติกา สุนา, 2544) การมีกิจกรรมร่วมกัน หรือพบแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์กัน ความเหมือนกันในเรื่องต่าง ๆ ของสมาชิก เช่น เพศ อายุ ทำให้เกิดความยึดเหนี่ยวของกลุ่มสูง ซึ่งมีผลต่อประสิทธิผลของกลุ่ม (วันชัย มีชาติ, 2548) ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะนำกระบวนการกลุ่มมาเป็นกลวิธีในการให้ความรู้ การป้องกันภาวะแทรกซ้อนของผู้ป่วยโรคเบาหวาน ให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ แสวงหาความรู้อย่างมีส่วนร่วม เสนอความคิดเห็น เรียนรู้ซึ่งกันและกัน และให้กำลังใจกัน โดยมุ่งศึกษาในรูปแบบกึ่งทดลอง กับผู้ป่วยโรคเบาหวาน อำเภอนาคู จังหวัด กาฬสินธุ์ เพื่อนำผลการศึกษาไปปรับใช้แก้ปัญหา การป้องกันภาวะแทรกซ้อนของผู้ป่วยโรคเบาหวาน อำเภอ นาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้ดีขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การศึกษา

การศึกษานี้ ต้องการศึกษาค้นคว้าผลของกระบวนการกลุ่มเพื่อป้องกันภาวะแทรกซ้อนของผู้ป่วยโรคเบาหวาน อำเภอ นาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ โดย

1.เปรียบเทียบความรู้การป้องกันภาวะแทรกซ้อน ภายหลังการใช้กระบวนการกลุ่ม ในผู้ป่วยโรคเบาหวานในกลุ่มทดลอง ระหว่าง

- 1.1 ก่อนกับหลังทดลองทันที
- 1.2 ก่อนกับหลังทดลอง 2 สัปดาห์
- 1.3 หลังทดลองทันทีกับหลังทดลอง 2 สัปดาห์

2. เปรียบเทียบความรู้การป้องกันภาวะแทรกซ้อนของผู้ป่วยโรคเบาหวานระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบในระยะ

2.1 หลังทดลองทันที

2.2 หลังทดลอง 2 สัปดาห์

3. เปรียบเทียบความตระหนักการป้องกันภาวะแทรกซ้อน ภายหลังการใช้กระบวนการกลุ่มในผู้ป่วยกลุ่มทดลอง ระหว่าง

3.1 ก่อนกับหลังทดลองทันที

3.2 ก่อนกับหลังทดลอง 2 สัปดาห์

3.3 หลังทดลองทันทีกับหลังทดลอง 2 สัปดาห์

4. เปรียบเทียบความตระหนักการป้องกันภาวะแทรกซ้อน ระหว่างผู้ป่วยโรคเบาหวานกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบในระยะ

4.1 หลังทดลองทันที

4.2 หลังทดลอง 2 สัปดาห์

สมมุติฐานการศึกษา

1. หลังใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อป้องกันภาวะแทรกซ้อนทันที ผู้ป่วยกลุ่มทดลองมีความรู้การป้องกันภาวะแทรกซ้อนมากกว่าก่อนใช้กระบวนการกลุ่ม แต่ไม่แตกต่างจากหลังใช้กระบวนการกลุ่ม 2 สัปดาห์

2. หลังใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อป้องกันภาวะแทรกซ้อนทันที ผู้ป่วยกลุ่มทดลองมีความรู้การป้องกันภาวะแทรกซ้อนเพิ่มขึ้นมากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ

3. หลังใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อป้องกันภาวะแทรกซ้อน 2 สัปดาห์ ผู้ป่วยกลุ่มทดลองมีความรู้การป้องกันภาวะแทรกซ้อนเพิ่มขึ้นมากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ

4. หลังใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อป้องกันภาวะแทรกซ้อนทันที ผู้ป่วยกลุ่มทดลองมีความตระหนักในการป้องกันภาวะแทรกซ้อนมากกว่าก่อนใช้กระบวนการกลุ่ม แต่ไม่แตกต่างจากหลังใช้กระบวนการกลุ่ม 2 สัปดาห์

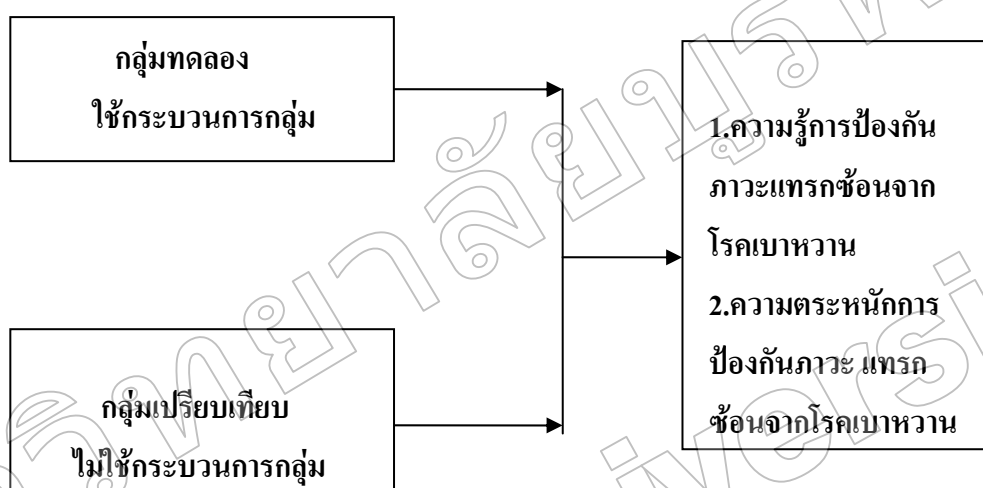
5. หลังใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อป้องกันภาวะแทรกซ้อนทันที ผู้ป่วยกลุ่มทดลองมีความตระหนักการป้องกันภาวะแทรกซ้อนเพิ่มขึ้นมากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ

6. หลังใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อป้องกันภาวะแทรกซ้อน 2 สัปดาห์ ผู้ป่วยกลุ่มทดลองมีความตระหนักการป้องกันภาวะแทรกซ้อน เพิ่มขึ้นมากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ

กรอบแนวคิดการศึกษา(Conceptual Framework)

การศึกษานี้ ทำเป็นผังกรอบแนวคิดในการศึกษาได้ดังนี้

กระบวนการกลุ่ม

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการศึกษา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

การศึกษานี้จะทำให้ทราบว่า

1. การใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อป้องกันภาวะแทรกซ้อนของผู้ป่วยโรคเบาหวานทำให้ผู้ป่วยโรคเบาหวานมีความรู้และเกิดความตระหนักในการป้องกันภาวะแทรกซ้อน แตกต่างจากไม่ใช้กระบวนการกลุ่มหรือไม่
2. ช่วยให้ผู้บุคลากรสาธารณสุขใช้เป็นแนวทางในการจัดกระบวนการกลุ่มให้ความรู้เพื่อให้ผู้ป่วยโรคเบาหวานมีความรู้และเกิดความตระหนักที่จะนำไปสู่การป้องกันการเกิดภาวะแทรกซ้อนของผู้ป่วยโรคเบาหวานได้

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ ทำในลักษณะการศึกษาแบบกึ่งทดลอง(Quasi Experimental study) แบบสองกลุ่มควบคุมตัวแปร ใช้กระบวนการกลุ่มเป็นเครื่องมือทดลองเพื่อให้ผู้ป่วยโรคเบาหวาน อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ มีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของการป้องกันภาวะแทรกซ้อนจากโรคเบาหวาน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการใช้แบบสอบถามเพื่อวัดความรู้และความตระหนัก ก่อนการทดลอง หลังการทดลองทันที และหลังการทดลองสองสัปดาห์ โดยมีผู้ป่วยโรคเบาหวาน ที่อยู่ในพื้นที่อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นประชากรเป้าหมาย และมีตัวแปรที่ศึกษาดังนี้

1. ตัวแปรตาม ได้แก่ ความรู้และความตระหนักการป้องกันภาวะแทรกซ้อนจากโรคเบาหวาน
2. ตัวแปรอิสระ ได้แก่ กระบวนการกลุ่มเพื่อป้องกันภาวะแทรกซ้อนจากโรคเบาหวาน

ข้อจำกัดในการศึกษา

1. กระบวนการกลุ่มที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ดำเนินการเพียงครั้งเดียว แล้ววัดผลสามครั้ง ในเรื่องความรู้และความตระหนักการป้องกันภาวะแทรกซ้อนเท่านั้น ไม่ได้วัดถึงการเกิดภาวะแทรกซ้อนหลังการใช้กระบวนการกลุ่ม
2. การศึกษาครั้งนี้ ไม่สามารถคัดเลือกผู้ป่วยที่มีประวัติเกิดภาวะแทรกซ้อนให้ครบทุกประเภท ตามหัวข้อประเด็นการศึกษาในคำนิยามศัพท์ได้ จึงอาจทำให้มีผล ต่อการแลกเปลี่ยนความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ของผู้ป่วย ในกระบวนการกลุ่มที่จัดในครั้งนี้ได้

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ความรู้ หมายถึง รู้ เข้าใจ นำไปใช้ เกี่ยวกับการป้องกันภาวะแทรกซ้อนจากโรคเบาหวาน ได้แก่ ความรู้การป้องกันภาวะแทรกซ้อนเกี่ยวกับตา ไต การเกิดแผล และการติดเชื้อในช่องปาก ของผู้ป่วยโรคเบาหวาน
2. ความตระหนัก หมายถึง การมองเห็นประโยชน์ การมองเห็นคุณค่า การมองเห็นความสำคัญ ที่นำไปสู่ความตั้งใจในการป้องกันภาวะแทรกซ้อนของผู้ป่วยโรคเบาหวาน
3. การเกิดภาวะแทรกซ้อน หมายถึง การเกิดภาวะแทรกซ้อน หรืออาการผิดปกติอื่นของร่างกายจากโรคเบาหวาน ได้แก่ ภาวะแทรกซ้อนเกี่ยวกับตา ภาวะแทรกซ้อนเกี่ยวกับไต ภาวะแทรกซ้อนเกี่ยวกับการเกิดแผล และ ภาวะแทรกซ้อนเกี่ยวกับการติดเชื้อในช่องปาก

4. ภาวะแทรกซ้อนเกี่ยวกับตา หมายถึง การเกิดภาวะเส้นประสาทและจอตาเสื่อม ต้อกระจก ต้อหิน ที่มีผลจากการป่วยเป็นโรคเบาหวาน

5. ภาวะแทรกซ้อนเกี่ยวกับไต หมายถึง การเกิดภาวะไตเสื่อม หรือไตวาย ที่เป็นผลจากการป่วยเป็นโรคเบาหวาน

6. ภาวะแทรกซ้อนเกี่ยวกับการเกิดแผล หมายถึง การเกิดแผลที่เท้า และการเกิดแผลหรือความผิดปกติอื่นที่ผิวหนัง ที่เป็นผลจากการป่วยเป็นโรคเบาหวาน

7. กระบวนการกลุ่มเพื่อป้องกันภาวะแทรกซ้อน หมายถึง การให้ความรู้และสร้างความตระหนักในการป้องกันภาวะแทรกซ้อน โดยใช้กระบวนการกลุ่ม เพื่อให้ผู้ป่วยมีการพัฒนาความรู้และเกิดความตระหนัก ในการป้องกันภาวะแทรกซ้อนจากโรคเบาหวาน

8. ผู้ป่วยโรคเบาหวาน หมายถึง ผู้ป่วยที่ได้รับการวินิจฉัยจากแพทย์แล้วว่าเป็นโรคเบาหวานชนิดที่ 2

9. กลุ่มทดลอง หมายถึง ผู้ป่วยโรคเบาหวานกลุ่มตัวอย่าง ที่ได้เข้าร่วมกระบวนการกลุ่มเพื่อป้องกันภาวะแทรกซ้อนจากโรคเบาหวาน

10. กลุ่มเปรียบเทียบ หมายถึง ผู้ป่วยโรคเบาหวานกลุ่มตัวอย่าง ที่เข้าร่วมในการศึกษา แต่ไม่ได้ร่วมกระบวนการกลุ่มเพื่อป้องกันภาวะแทรกซ้อนจากโรคเบาหวาน